

ANALIZĂ ANTROPOLOGICĂ PRIVIND OSEMINTELE UMANE HALLSTATTIENE (CULTURA BABADAG) DESCOPERITE LA GARVĂN-MLĂJITUL FLORILOR (JUD. TULCEA)

Alexandra Comșa*

Abstract: *This paper analyzes the human remains found in burial no. 1, at the Babadag culture settlement from Garvăn–Mlăjitul Florilor. The skeleton was found in a ritual pit, during the systematic excavations undertaken in the settlement. The individual was a subadult male, 14-15 years old. The orbits of the skeleton had microporosities, caused by cribra orbitalia. Anthropologically, it belonged to the Mediterranean race, with some proto-Europid influences.*

Rezumat: *Articolul se referă la analiza antropologică a resturilor funerare ale unui individ descoperit în așezarea culturii Babadag de la Garvăn–Mlăjitul Florilor. Resturile osteologice au aparținut unei persoane de sex masculin, cu o vârstă ce se poate încadra în categoria subadult (juvenis de 14-15 ani). Pe craniu, în zona orbitelor, au fost observate zone cu mici alveole, determinate de cribra orbitalia. Din punct de vedere antropologic, scheletul se poate încadra în tipul mediteranoid cu influențe protoeuropoide.*

Key words: *burial, Babadag Culture, Garvăn–Mlăjitul Florilor, anthropological analysis.*

Cuvinte cheie: *mormânt, Cultura Babadag, Garvăn–Mlăjitul Florilor, analiză antropologică.*

Introducere

Descoperirile arheologice funerare atribuite culturii Babadag au stârnit întotdeauna interesul specialiștilor din domeniul arheologiei, dar și din cel al antropologiei, datorită caracterului lor aparte, prin diversele ritualuri folosite. Iată de ce, acestea au făcut obiectul a numeroase lucrări publicate în decursul timpului, în special în ultimul deceniu¹.

Contribuția noastră este dedicată unei descoperiri efectuate în situl de la Garvăn–Mlăjitul Florilor, așezare a culturii Babadag situată la circa 2,5 km SE de cetatea Dinogetia. Cu ocazia cercetărilor arheologice sistematice efectuate aici în 1992 de G. Jugănar, în S I a fost descoperită o groapă aproximativ patrulateră, cu colțurile rotunjite, cu laturile de 0,70 × 0,75 m, aceasta prezentându-se mai degrabă ca o

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, str. Henri Coandă, nr. 11, sector 1, București, alexcomsa63@yahoo.com

¹ Ca exemple, dintre lucrările de arheologie amintim următoarele: Morintz 1964, 101-118; Morintz 1971, 19-25; Nikolova 2002, 53-87; Sîrbu 1994, 83-120; Ailincăi *et alii* 2007, 77-108; Jugănar 1997; Ailincăi 2008, 9-33; Ailincăi 2008, 11-30. Dintre articolele de antropologie, putem enumera următoarele: Perianu 1993, 163-168; Perianu 1993a, 9-13; Ailincăi, Mirițoiu, Soficaru 2003, 307-324; Ailincăi, Cosntantinescu 2008, 121-131.

alveolare creată în stâncă. În interior se afla un singur schelet, depus în poziție chircită pe partea dreaptă, cu mâinile aduse în dreptul bărbiei, orientat N-S. Complexul a fost considerat de autorul cercetării ca fiind mormântul nr. 1. Pe baza unor analogii identificate în alte situri arheologice din Dobrogea, acesta considera că înmormântarea respectivă a avut un caracter ritual².

Metode de lucru

Pentru stabilirea sexului și vârstei individului au fost utilizate tehnicile adoptate în urma discuțiilor purtate în ședințele de lucru ale antropologilor de la Praga (1972) și de la Sarospáták (1978)³. Astfel, pentru osificarea epifizelor oaselor lungi cu diafizele am utilizat schema lui Brothwell. În vederea stabilirii vârstei indivizilor de la 0-20 ani, s-au folosit și schemele de erupție a dinților de lapte, a celor definitivi, precum și a stadiilor de dezvoltare a mugurilor dentari⁴.

Pentru aspectele patologice, anume cele referitoare la cribra orbitalia, am utilizat aici doar un număr redus dintre lucrările de actualitate, anume cele realizate de Crystal Vasalech și Ph. L. Walker, R. B. Bathurst, R. Richman, T. Gjerdrum, V. A. Andruško, care sunt citate la locul cuvenit.

Dimensiunile și indicii stabiliți pentru scheletul la care ne referim se regăsesc în tabelele 1 și 2.

Descriere antropologică

Scheletul se afla într-o stare relativ bună de conservare, craniul suferind totuși o deformare, datorată presiunii solului, care a avut drept rezultat o deplasare a masivului facial de la dreapta la stânga, în jurul planului sagital (Fig. 1).

Craniul

Acesta a putut fi reconstituit parțial. Lipsesc porțiunea bazală, părți din parietale, inclusiv un segment situat pe porțiunea S.2 (*pars verticis*) a suturii sagitale și mandibula. Sutura sunt deschise. Pe cea lambdoidă și în punctul *lambda* se observă prezența unui număr mare de oase Wormiene (opt pe jumătatea stângă a suturii și unul în punctul *lambda*). În norma verticală craniul are formă ovoidă (Fig. 2), în norma occipitală este "casă" (Fig. 3), glabella este de gradul 2, arcurile supraciliare 1, fosa canină absentă, malarul cu dezvoltare slabă și temporalizat, apertura antropină sub formă de fosă prenazală, spina nazală distrusă, protuberanța occipitală externă 1, apofiza mastoidă 2-3, cu relief dezvoltat (Fig. 4).

² Jugănaru 1997, 103-104.

³ Ferembach *et alii* 1980, 517-549.

⁴ Ubelaker 1978, 46-47; Schumacher, Schmidt 1976, 102, 128.

Craniul este hiperdolicocran. Orbitalele sale sunt mezoconce. Fruntea este eurimetopă. Parietalul are o curbură medie și occipitalul este foarte bombat. Bolta palatină este de formă elipsoidă și are adâncime mijlocie. Mugurele molarului 3 definitiv se află în erupție pe hemiarcada dreaptă. Incisivul de pe aceeași parte și caninul de pe cea stângă lipsesc. Se observă existența unui prognatism alveolar. Din mandibulă s-a descoperit numai ramul vertical de pe partea dreaptă.

Scheletul post-cranian

Din centura scapulară se păstrează omoplatul drept, cu zona acromionului distrusă. Cele două clavicule au la capete urme ale cartilajelor de creștere.

Cușca toracică este reprezentată de coaste în stare fragmentară, *manubrium* și porțiuni din corpul sternal.

Din coloana vertebrală se păstrează toate vertebrele regiunii cervicale, dorsale, lombare, precum și două vertebre din sacrum, nefuzionate.

Din oasele membrelor superioare s-au recuperat ambele humerusuri și radiusurile cu epifizele nefuzionate. Cubitusul drept este reprezentat prin două treimi din diafiză, cu capătul proximal având epifiza la începutul procesului de fuzionare cu diafiza, la fel ca și la osul de pe partea stângă, păstrat întreg și cu epifiza distală nefuzionată.

Din centura pelviană se păstrează ambele coxale, dar oasele componente sunt nefuzionate complet (Fig. 5).

Din oasele lungi ale membrelor inferioare s-au recuperat femurul drept întreg și cel stâng reprezentat doar prin două treimi din diafiză, ambele cu epifizele nefuzionate. Și tibiile au epifizele nefuzionate, ca și peroneele, din care s-au găsit doar diafizele, cu capetele proximal și distal lipsă. Pe peronee nu s-a putut măsura decât perimetrul minim.

Stabilirea sexului

Pe baza aspectului general al scheletului, a reliefului cranian conturat și a celui existent pe scheletul post-cranian, dar în special bazându-ne pe aspectul coxalelor, se poate aprecia că individul respectiv aparținut sexului masculin.

Estimarea vârstei

Având în vedere că, potrivit schemei din "*Recommendations....*", fuzionarea epifizelor cu diafizele oaselor lungi de la antebrațe are loc, pentru sexul masculin, între 14 și 18 ani pentru cea proximală și între 17-20 ani pentru cea distală, am constatat că individul analizat se încadrează cel mai probabil între vârstele de 14 și 15 ani, deoarece epifiza proximală a cubitusului se afla la începutul procesului de

fuzionare, în timp ce pentru cea distală acesta nici nu fusese inițiat, la fel ca și la radiusuri⁵. Un argument în plus pentru stabilirea vârstei amintite îl constituie și stadiul de dezvoltare a danturii la care, conform schemei lui Ubelaker, molarul 3 își începe erupția în jurul vârstei de 15 ani (± 36 de luni)⁶.

Patologie

În interiorul orbitelor individului se observă microporozitățile specifice pentru existența *cribrei orbitalia* (Fig. 6). Această afecțiune apare mai ales la copii și la femei, fiind asociată pentru mult timp cu anemia. În prezent, studii aprofundate au arătat că aceasta este determinată multifactorial⁷. Un alt caz de adolescent cu *cribra orbitalia* a fost descoperit la Niculițel-Cornet. Individul respectiv (nr. 2) a aparținut sexului feminin și avea vârsta de circa 14 ani. În plus, însă, avea și *hiperostosa porotica*. Acest schelet, împreună cu alte două (nr. 1 aparținând unei femei de 25-30 ani și nr. 3 aparținând unui *infans I*), se aflau în conexiune anatomică parțială, depuse pe fundul unei gropi dintr-o așezare aparținând culturii Babadag⁸.

Tipologie

Din punct de vedere tipologic, după studierea tuturor caracteristicilor scheletului, s-a ajuns la concluzia că acesta manifestă preponderent caractere mediteranoide, cu ușoare influențe protoeuropoide (lipsa fosei canine, relief cranian și post-cranian)⁹.

Împreună cu oasele scheletului chirchic s-au găsit câteva oase de animal.

Concluzii

Mormântul de la Garvăn-Mlăjițul Florilor se încadrează în categoria celor cu schelete complete, sau aproape complete, situate în zona locuită, adică în așezare, conform clasificării elaborate de S. Ailincăi¹⁰. Astfel de descoperiri mai există la Babadag, Brăilița, Bucu, Capidava-La bursuci, Niculițel, Rasova, Siliștea, Orlovka, Novosel'skoe (Ucraina), Sava Conevo (Bulgaria)¹¹. Trebuie menționat aici că, în mod normal, nu existau spații funerare special amenajate în așezări¹².

⁵ Ferembach *et alii* 1980, 531.

⁶ Ferembach *et alii* 1980, 529.

⁷ Vasalech 2001, 10-11; Walker *et alii* 2009, 115.

⁸ Ailincăi 2008a, 12.

⁹ Necrasov, Cristescu 1961, 201-212; Necrasov, Cristescu 1961a, 597-599.

¹⁰ Ailincăi 2008a, 22.

¹¹ Ailincăi 2008a, 20.

¹² Ailincăi 2008a, 25.

Spre deosebire de alte înmormântări ale culturii Babadag, scheletul amintit a fost depus pe fundul gropii neînsoțit de vreun artefact, fiind aranjat în conexiune anatomică, fără a suferi vreo deranjare, sau deteriorare.

Din analiza detaliată a descoperirilor funerare din așezările hallstattiene de la Dunărea de Jos rezultă că nu exista nicio regulă privind numărul de indivizi care erau depuși în gropi, gradul de conexiune anatomică a scheletelor, sexul, vârsta, poziția, sau orientarea indivizilor, ca și caracteristicile individuale aparte (malformații sau anomalii)¹³.

Scheletul analizat în această lucrare reprezintă o contribuție la studiul cât mai detaliat al descoperirilor funerare aparținând culturii Babadag, care se caracterizează prin numeroase aspecte interesante. Astfel, așa cum am amintit deja, există mai multe tipuri de ritualuri folosite la înmormântarea celor decedați de către purtătorii acestei culturi.

¹³ Ailincăi 2008a, 30.

Tabelul 1 – Dimensiuni și indici cranieni / *Metrics and cranial indices.*

Nr. Martin	Măsurători / Indici	Valori
1	g-op	176
2	g-l	166
3	g-i	153
8	eu-eu	118
9	ft-ft	89
10	co-co	100
11	au-au	88
12	ast-ast	105
13	ms-ms	86
23	circ. oriz.	496
24	po-po	330
25	n-o	383
26	n-b	132
27	b-l	134
28	l-o	127
28.1	l-i	85
28.2	i-o	42
29	n-b	110
30	b-l	118
31	l-o	99
31.1	l-i	76
31.2	i-o	38
	l-op	49
	op-o	57
43	fmt-fmt	104
43.1	fmo-fmo	99
47	n-gn	68
50	mf-mf	31
51	mf-ek	44
52	inalt. orbit.	34
55	n-ns	52
63	enm2-enm2	39
63.3	larg. bolta palatina	65
Indici		
	8/1 indicele cefalic	67.0
	9/10 indicele fronto-transversal	89.0
	9/8 indicele fronto-parietal	75.4
	12/8 indicele parieto occipital transversal	89.0
	27/26	101.5
	29/26 indicele fronto-sagital	83.3
	30/27 indicele de curbura a parietalului	88.1

	31/28 indicele de curbura a occipitalului	78.0
	31.1/28.1	89.4
	31.2/28.2	90.5
	l-op/l-o	29.9
	l-op/l-i	57.6
	52/51 indicele orbitar	77.3
	9/43	85.6
	31.2/31.1	50.0
	28.2/28.1	49.4
	9/10 indicele fronto-transversal	intermediara
	9/8 indicele fronto-parietal	eurimetop
	12/8 indicele parieto-occip.transv.	foarte larg

Tabelul 2 – Măsurători efectuate pe ramul mandibular / *Metrics for mandibular ramus.*

Nr. Martin	Măsurători	Dimensiuni
70	Înălțime ram vertical	59
70 (3)	Înălțime incizură mandibulară	16
71	Lărgime ram vertical	38
71 (1)	Lărgime incizură mandibulară	39

Tabelul 3 – Măsurători și indici ai humerusului / *Metrics and indices for humerus.*

NR_MARTIN	Membrul superior drept	
1	Lung.max.	258
4	Larg.max.epicond.	51
5	Diam.max.mijl.	18
6	Diam.min.mijl.	15
7	Perim.min.	50
18	Unghi torsiune	
	Indice de sectiune	83.33
	Indice de soliditate	19.38
	Membrul superior stâng	
1	Lung.max.	255
4	Larg.max.epicond.	51
5	Diam.max.mijl.	18
6	Diam.min.mijl.	15
7	Perim.min.	50
18	Unghi torsiune	
	Indice de sectiune	83.33
	Indice de soliditate	19.61
	Spatiul interosos R-C	
	Relief deltoidian	
	Perforatie olecraniana	
	Indicele de sectiune	euribrah

Tabelul 4 – Măsurători și indici ai radiusului / *Metrics and indices for radius.*

Nr. Martin	Membrul superior drept	
1	Lung.max.	201
3	Perim.min.	37
4	Diam.transv.	15
5	Diam.ant.-post.	11
	Indice de robusticitate	18.41
	Indice de sectiune	73.33
	Membrul superior stâng	
1	Lung.max.	198
3	Perim.min.	37
4	Diam.transv.	15
5	Diam.ant.-post.	11
	Indice de robusticitate	18.69
	Indice de sectiune	73.33

Tabelul 5 – Măsurători și indici ai cubitusului / *Metrics and indices for ulna.*

Nr. Martin	Membrul superior drept	
1	Lung.max.	
3	Perimetru minim	
11	Diam.ant.post.	13
12	Diam.transv.	15
	Indice de sectiune	86.67
	Membrul superior stâng	
1	Lung.max.	220
3	Perimetru minim	32
11	Diam.ant.post.	13
12	Diam.transv.	15
	Indice de robusticitate	14.55
	Indice de sectiune	86.67

Tabelul 6 – Măsurători și indici ai femurului / *Metrics and indices for femur.*

NR. MARTIN	Membrul inferior drept	
1	Lung.max.	357
2	Lung. morf.	355
6	Diam.ant.-post.m.	24
7	Diam.transv.mijl.	22
8	Perim.mijl.	71
9	Diam.transv.sup.	30
10	Diam.ant.-post.sup.	21
21	Largimea condilara	
27	Curbură diafizara	
28	Unghi torsiune	
29	Unghi colo-diafizar	
	Indice de masivitate	12.96
	Indice de soliditate	20.00
	Indice de pilastrie	109.09
	Indice de platimerie	70.00
	Membrul inferior stang	
1	Lung.max.	
2	Lung. morf.	
6	Diam.ant.-post.m.	24
7	Diam.transv.mijl.	22
8	Perim.mijl.	71
9	Diam.transv.sup.	30
10	Diam.ant.-post.sup.	21
21	Largimea condilara	
27	Curbură diafizara	
28	Unghi torsiune	
29	Unghi colo-diafizar	
	Indice de masivitate	
	Indice de soliditate	
	Indice de pilastrie	109.09
	Indice de platimerie	70.00
	Fosa subtrohanteriana	bine conturat \
	Creasta subtrohanteriana	bine conturat \
	Trohanter 3	prezent
	Indice de platimerie dr	hiperplatimer
	Indice de platimerie stg.	hiperplatimer

Tabelul 7 – Măsurători și indici ai tibiei/ *Metrics and indices for tibia.*

Nr. Martin	Membrul inferior drept	
1	Lung.max.	296
8	Diam.ant.-post.m.	26
9	Diam.tr.m.	18
8a	Diam.ant.-post.s.	31
9a	Diam.tr.s.	22
10b	Perim.min.	67
12	U.retroversiune	
13	U.inclinare	
14	U.torsiune	
	Indice de soliditate	22.64
	Indice de sectiune	69.23
	Indice de platicnemie	70.97
	Membrul inferior stâng	
1	Lung.max.	
8	Diam.ant.-post.m.	26
9	Diam.tr.m.	18
8a	Diam.ant.-post.s.	31
9a	Diam.tr.s.	22
10b	Perim.min.	67
12	U.retroversiune	
13	U.inclinare	
14	U.torsiune	
	Indice de soliditate	22.64
	Indice de sectiune	69.23
	Indice de platicnemie	70.97
	Indice de platicnemie dr.	euricnem
	Indice de platicnemie stg.	euricnem

Tabelul 8 – Măsurători și indici ai peroneului / *Metrics and indices for fibula.*

Nr. Martin	Membrul inferior drept	
4a	Perim. min.	32
Nr. Martin	Membrul inferior	
4a	Perim. min.	32

Bibliografie

- Ailincăi, S. C. 2008a, *The Place for the Dead in Early and Middle Iron Age Lower Danube Area*, în Sîrbu, V., Vaida, D. L. (eds.), *Proceedings of the 9th International Colloquium of Funerary Archaeology, Bistrița, Romania, Mai 8th - 11th 2008*, Cluj-Napoca, 9-33.
- Ailincăi, S. C. 2008b, *Dead among the living in the Babadag settlement from Niculițel-Cornet (Tulcea County, Romania)*, în Sîrbu, V., Ștefănescu, R. (eds.), *Proceedings of the 10th International Colloquium of Funerary Archaeology, Tulcea (Dobruđja – Romania), 10th-12th of October 2008*, Brăila-Brașov, 11-30.
- Ailincăi, S., Mirițoiu, N., Soficar, A. 2003, *O groapă cu oseminte umane atribuită culturii Babadag descoperită în nivelul precolonial de la Orgame (com. Jurilovca, jud. Tulcea)*, *ArhMold* 26, 307-324.
- Ailincăi, S., Constantinescu, M. 2008, *O groapă cu oseminte umane descoperită în așezarea culturii Babadag de la Enisala-Palanca*, în Ailincăi, S., Mîcu, C., Mihail, F. (eds.), *Omăgiu lui Gavrilă Simion la 80-a aniversare*, Tulcea, 121-131.
- Ailincăi, S.C., Jugănar, G., Țârlea, Al., Vernescu M., 2007, *Early Iron Age Complexes with Human Remains from the Babadag Settlement*, *Peuce*, S.N. 3-4, 77-108.
- Ferembach, D., Schwidetzky, I., Stloukal, M. 1980, *Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons*, *Journal of Human Evolution* 9, 517-549.
- Jugănar, G. 1997, *Manifestări ale Primei Epoci a Fierului în Dobrogea (Descoperirile de la Garvăn–Mlăjitul Florilor jud. Tulcea)*, în Simion, G. (coord.), *Premier Age du Fer aux Bouches du Danube et dans les Régions autour de la Mer Noire. Actes du Colloque International, Septembre 1993*, Tulcea, 99-102.
- Morintz S., 1964, *Quelques problèmes concernant la période du Hallstatt du Bas Danube a la lumiere des fouilles de Babadag*, *Dacia*, N.S. 8, 101-118.
- Morintz, S. 1971, *Probleme ale Hallstattului timpuriu din zona istro-pontică în lumina cercetărilor de la Babadag*, *Peuce* 2, 19-25.
- Necrasov, O., Cristescu, M. 1961, *Sur les méditerranoides du néolithique et de l'énéolithique roumain*, *Acta FRN Univers Comen V*, 3-6, 201-212.
- Necrasov, O. C., Cristescu, M.L. 1961a, *Sur la persistance du type de Crô-Magnon sur le territoire roumain, au cours du Néolithique et au début de l'âge des métaux*, *Bericht über den V. Internationalen Kongress für Vor- und Frühgeschichte*, Hamburg, 1958, Berlin, 597-599.
- Nikolova, L. 2002, *Prehistoric Burial Customs*, în Nikolova, L. (ed.), *Material Evidence and Cultural Patterns in Prehistory*, Salt Lake City-Sofia-Karlovo, 53-87.
- Sîrbu, V. 1994, *Sacrificii umane și practici funerare insolite în arealul tracic din Hallstatt și La Tène*, *Istros* 7, 83-120.

- Perianu, M. 1993, O "groapă de provizii" Babadag (Halsttt) cu oseminte umane, *Thracodacica* 14, 1993, 163-168.
- Perianu, M. 1993a, *Un aspect du rituel funéraire dans une communauté hallstattienne*, *Annuaire Roumain d'Anthropologie* 30, 9-13
- Schumacher, G. H., Schmidt, H. 1976, *Anatomie und Biochemie der Zähne*, Gustav Fischer Verlag.
- Ubelaker, D.H. 1978, *Human skeletal remains. Excavation, Analysis, Interpretation*, Chicago.
- Vasalech, C. 2001, *Reinterpreting cribra orbitalia etiology in a coastal North Carolina Algonkian population using computed tomography*, A Thesis presented to the Faculty of the Department of Anthropology, East Carolina University.
- Walker, Ph.L., Bathurst, R.B., Richman, R., Gjerdrum, T., Andrushko, V. A. 2009, *The Causes of Porotic Hyperostosis and Cribra orbitalia: A reappraisal of the Iron-Deficiency Anemia Hypothesis*, *American Journal of Physical Anthropology* 139, 109-125.

Fig. 1 - Craniul - Norma frontalis /
Skull-norma frontalis.

Fig. 2 - Craniul - norma verticalis /
Skull-norma verticalis.

Fig. 3 - Craniul - norma occipitalis /
Skull-norma occipitalis.

Fig. 4 - Craniul - norma lateralis /
Skull-norma lateralis.

Fig. 5 - Oasele lungi ale membrelor superioare /
Long bones from arms.

Fig. 6 - Coxalele scheletului de la Mlăjitul Florilor. *Os coxae*

Fig. 7 - Faciesul simfizei pubiene /*Pubic symphysis*

Fig. 8 - Oasele lungi ale membrelor inferioare /
Long bones of legs.

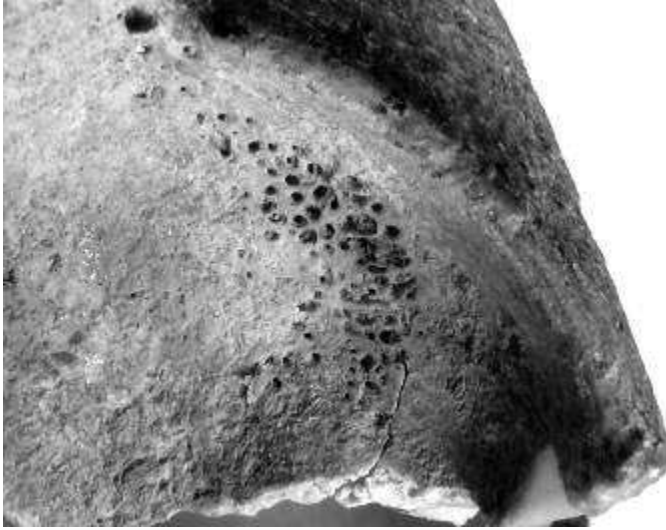

Fig. 9 - Detaliu al orbitei stangi cu *cribra orbitalia* /
Left orbit with detail of cribra orbitalia.